

İBN ABDÜLKUDDÛS el-EZDÎ

(bk. SÂLİH b. ABDÜLKUDDÛS).

İBN ABDÛLMELİK

(ابن عبد الملك)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed b. Abdilmelik
b. Muhammed b. Saîd el-Evsî
el-Ensârî el-Merrâküşî
(ö. 703/1303)

Mağrib ve Endülüs tarihçisi,
edip ve şair.

11 veya 14 Zilkade 634'te (6 veya 9 Temmuz 1237) Merakeş'te doğdu. Aslen Evs kabilesine mensuptur. İlim ve fazilet sahibi bir kimse olan babası Muhammed şehrin ileri gelenlerindendi; annesi de Muvahhidler'den İbnü'l-Fâsî diye bilinen Muhammed b. Ahmed el-Kaysî'nin kızıdır. Ebû'l-Velîd İbn Ufeyr, Ebû Zeke-riyyâ Yahyâ b. Atîk, Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Muhammed el-Belevî, Kâtib Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed er-Ruaynî, İbnü'z-Zübeyr diye tanınan Ebû Abdullah Muhammed b. Ali ve Ebû Muhammed Hasan b. Kattân gibi hocalardan kırat, hadis, fıkıh, ferâiz, kelâm, mantık, belâgat ve aruz tahsil etti; bu arada Ebû Temmâm'ın *el-Hamâse*'sini, Zeccâcî'nin *el-Cümelü'l-kübrâ*'sını ve Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını da okudu. Ayrıca Endülüs, Sebte (Ceuta) ve Ceziretülhadrâ (Algeria) gibi yerlere ilim öğrenme amacıyla gitti ve buralarda birçok âlimden ders aldı. 670 (1271-72) yılından sonra, iyi bir şiir münekkidi olan Ağmat şehrinin valisi Ebû Ali Ömer b. Ebû'l-Abbas el-Mettûsî el-Milyânî'nin huzurunda edebiyat meclislerine katıldı. *Şîlatü's-Şıla* müellifi İbnü'z-Zübeyr onun Kâtib Ebû'l-Hasan er-Ruaynî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hişâm, İbn Ufeyr ve başkalarından rivayette bulunduğunu, kendi teliflerinin bir kısmını bizzat istinsah ettiğini, tarih ve isnadı çok iyi bildiğini söylemektedir (Nübâhî, s. 130).

Bir süre Merakeş kadılığı yapan İbn Abdülmelik, Merînî Hükümdarı Ebû Ya'kûb Yûsuf döneminde (1286-1307) başkadılığa getirildi. 703 yılı Muharreminin sonlarında (Eylül 1303) Tilimsân'da vefat etti; ölüm tarihiyle ilgili farklı rivayetler vardır.

Eserleri. 1. *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbeyi'l-Mevşûl ve's-Şıla*. İbnü'l-Fara-

dî'nin (ö. 403/1013) *Kitâbü'l-Mevşûl fi târihi 'ulemâ'i'l-Endelüs*'ü ile İbn Beş-kûvâl'in (ö. 578/1183) *Kitâbü's-Şıla fi ah-bâri (târîhi) e'immeti'l-Endelüs*'üne yazılmış bir zeyildir. Mukaddimedede kitabın cüz bölümlenmesinden söz edilmez. Sehâ-vî *el-İ'ân bi't-tevbih li-men zemme't-târîh*'inde, Süyûtî *Buğyetü'l-vu'â'l*'ının mukaddimesinde ve Taşköprizâde *Miftâ-hu's-sa'âde*'de eserin dokuz cüz olduğunu bildirirler. Kitap, VII. (XIII.) yüzyılın ikinci yarısında Mağrib ve Endülüs tarihi hakkında kaleme alınan eserlerin en önemlisi ve en kapsamlısıdır; Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbnü'l-Kâdî ve Hasan el-Vezân (Afrikalı Leon) tarafından da kaynak olarak kullanılmıştır. *ez-Zeyl ve't-tekmile*'nin bugüne ulaşan cüzleri şunlardır: Birinci cüzden iki yazma nüsha mevcuttur. Bunlardan biri Karaviyyîn Kütüphanesi'nde (nr. 626) korunan, başından ve sonundan eksik nüshadır. Diğer nüsha, el-Hizânetü'l-Haseniyye'de (nr. 269) kayıtlı bulunmaktadır. Birinci cüz Muhammed b. Şerîfe tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1969). Dördüncü cüzden bir parça Escorial Library'de (nr. 1682) kayıtlı olup İhsan Abbas tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1964). Şahıslar hakkında olan bu cüz Sâbık b. Abdurrahman'dan başlayıp Abdullah b. Reşîk ile biter. Beşinci cüz Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de (Halim, Tarih, nr. 6) ve diğer bazı kütüphanelerde üç nüsha olarak mevcut olup İhsan Abbas tarafından iki cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1965). Altıncı cüzden iki nüsha mevcuttur; bunlardan biri Bibliothèque Nationale'de (nr. 2156), diğeri British Museum'da (nr. Or. 7940) bulunmaktadır. Bu cüz de İhsan Abbas tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1973). Sekizinci cüz tek nüsha olup Rabat'taki el-Hizânetü'l-âm-me'de (nr. D. 1705) kayıtlıdır. Çok hatalı olan bu yazmanın bazı yaprakları eksiktir; mevcut yapraklar da rutubetten çok etkilenmiş durumdadır. Muhammed b. Şerîfe tarafından iki cilt halinde neşredilen (Rabat 1984) bu cüzde müellif şahıslar hakkında geniş bilgi verirken onların şahsiyet ve tabiatlarıyla ilgili tahliller de yapmaktadır. İbn Abdülmelik bu eserini "gurebâ"ya tahsis etmiştir; fakat o bu tabirle hemşehrisi olan Mağribîler'i kastetmektedir ve kitabını da Mağribî bir ruhla yazmıştır. Kadınlara ait kısımların da bulunduğu eser VI ve VII. (XII ve XIII.) yüzyıllardaki Muvahhidler dönemi Mağrib'inde güçlü bir ilmî hareketin varlığını gös-

termesi bakımından da önemlidir. Mağrib ve Endülüs'ün içtimaî ve siyasî tarihi açısından çok kıymetli bir kaynak olan *ez-Zeyl ve't-tekmile*'nin edebî değerini anlamak için basılmış cüzlerin sonundaki kafiye ve edebî risâle fihristlerine bir göz atmak yeterlidir. Ancak önceki Endülüs-lü tarihçilerin terâcim kitaplarına göre daha ayrıntılı bilgi veren eserin ilmî değeri edebî değerinden daha büyüktür. 2. *el-Cem' beyne kitâbeyi İbni'l-Kattân ve İbni'l-Mevvâk 'alâ Kitâbi'l-Ahkâm li-'Abdilhak b. el-Harrât*. İbnü'l-Harrât diye tanınan Abdülhak b. Abdurrahman el-Ezdî el-İşbîlî'nin *el-Ahkâmü'l-kübrâ* adlı eserine İbnü'l-Kattân el-Mağribî ve İbnü'l-Mevvâk tarafından yazılan zeyil ve tekmilelere yine zeyil ve tekmile mahiyetindedir (*ez-Zeyl ve't-tekmile*, VIII/1, neşredenin girişi, s. 103-106). 3. *el-Câmi' fi'l-'arûz (a.g.e., VIII/1, neşredenin girişi, s. 106-107)*. Son iki eser zamanımıza ulaşmamıştır. Kaynaklarda müellifin diğer bazı risâlelerinden de söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülmelik, *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbeyi'l-Mevşûl ve's-Şıla* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1964, IV, neşredenin girişi; a.e. (nşr. Muhammed b. Şerîfe), Rabat 1984, VIII/1, neşredenin girişi, s. 1-149; Abderî, *er-Rihletü'l-Mağribiyye* (nşr. Muhammed el-Fâsî), Rabat 1968, s. 140; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, II, 527-528; Nübâhî, *Târîhu kuğâti'l-Endelüs*, Beyrut 1415/1995, s. 130, 166-167; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, s. 331-332; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, IV, 194-195; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 151; Brockelmann, *GAL*, I, 326; *Suppl.*, I, 580; İbn Süde, *Delîlü mü'errifi'l-Mağribi'l-akşâ*, Titvan 1950, I, 263; Ziriklî, *el-'Âlam*, VII, 32; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 241; I. Allouche - A. Regagnî, *Catalogue des manuscrits de Rabat*, Rabat 1958, II, nr. 2214-2216; Abdullah Kenûn, *en-Nübüğü'l-Mağribî fi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1395/1975, s. 206; Abbas b. İbrâhîm, *el-'Âlam*, IV, 331-335; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 112; Abdülazîz Muhammed el-Ehvânî, "Şîlatü's-Şıla li'bni'z-Zübeyr ez-Zeyl ve't-tekmile li'bn 'Abdilmelik", *Mecelletü'l-Ma'hedi'l-Misri li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye fi'l-Madrid*, III/1, Madrid 1955, s. 1-17; G. Deverdun, "İbn 'Abd al-Malik al-Marrâkushî", *EJ²* (İng.), III, 675; İnâyetullah Fâtihî Nejdâ, "İbn 'Abdilmelik", *DMBİ*, IV, 199-200.

CEVAT İZGİ

İBN ABDÛLMÜN'İM

(bk. HİMYERÎ, İbn Abdülmün'im).

İBN ABDÛLVEHHÂB

(bk. MUHAMMED b. ABDÛLVEHHÂB).